

1.9. ДУАЛЬНА ФОРМА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

DUAL FORM OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Руслан Савчук

аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України імені Івана Зязюна,
<https://orcid.org/0009-0009-8363-1222>
roma197115@gmail.com

Ruslan Savchuk

Postgraduate student of the Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0009-8363-1222>
roma197115@gmail.com

Представлено аналіз досвіду функціонування в Україні дуальної освіти за всіма рівнями підготовки майбутніх фахівців – професійної, фахової передвищої і вищої. Охарактеризовано причини, що гальмували її впровадження, знижуючи ефективність впливу на забезпечення сталого розвитку суспільства, та окреслено перспективи подальшого розвитку. Обґрунтовано впливовість дуальної освіти на реалізацію Цілей сталого розвитку і задоволення потреб повоєнного відновлення України. З'ясовано, що дуальна освіта не повинна носити масового характеру, але в Україні на неї покладаються великі соціальні очікування щодо пришвидшення повоєнного відновлення вітчизняної економіки, задоволення зростаючого попиту на висококваліфіковані кадри за стратегічно важливими напрямками діяльності (енергетика, екологія, будівництво, машинобудування, аграрний сектор), прискорення євроінтеграції та забезпечення сталого розвитку українського суспільства.

The article presents an analysis of the experience of dual education in Ukraine at all levels of training of future specialists – vocational, professional pre-university and higher education. The reasons that hindered its implementation, reducing the effectiveness of its impact on the sustainable development of society, are described, and prospects for further development are outlined. The influence of dual education on the implementation of the Sustainable Development Goals and meeting the needs of post-war reconstruction of Ukraine is substantiated. It has been found that dual education should not be of a mass nature, but in Ukraine, it is subject to high social expectations to accelerate the post-war recovery of the national economy, meet the growing demand for highly qualified personnel in strategically important areas of activity (energy, ecology, construction, engineering, agriculture), accelerate European integration and ensure sustainable development of Ukrainian society.

Ключові слова: дуальна освіта; професійна, фахова передвища і вища освіта; сталий розвиток суспільства

Keywords: dual education; professional, vocational pre-university and higher education; sustainable development of society.

Дуальна форма здобуття освіти довела свою ефективність у багатьох країнах Європейського Союзу, демонструючи успішну підготовку фахівців з урахуванням світових соціально-економічних трендів, національних інтересів відповідної країни, потреб національних і регіональних ринків праці.

У 2015 р. усі 193 члени ООН затвердили 17 глобальних цілей досягнення кращого майбутнього для людської цивілізації. Україна є учасником низки угод та ініціатив ООН у рамках «Порядку денного на період до 2030 року». У 2019 р. Президентом України було видано Указ «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року»¹⁷³ та розглянуто Стратегію сталого розвитку України до 2030 року, в якій визначено основні принципи економічного зростання, покращення якості життя населення і збереження природних ресурсів для прийдешніх поколінь. Кабінету Міністрів України було доручено розробити та впровадити систему моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку, а Національній академії наук України та галузевим академіям – враховувати їх у своїх наукових дослідженнях. Тобто орієнтація України на забезпечення сталого розвитку є визнаною на державному рівні. З огляду на це, проблематика наукового пошуку має враховувати не лише актуальні питання, пов'язані з війною та повоєнним відновленням нашої країни, але й із завданнями забезпечення сталого розвитку українського суспільства. Окремі ЦСР дуже тісно пов'язані з завданнями забезпечення потреб воєнної економіки та повоєнного відновлення економіки України. Це, зокрема, розвиток партнерства, подолання бідності, зменшення нерівності, забезпечення українців якісною освітою і гідною працею. Усі ці цілі тією чи іншою мірою пов'язані з розвитком в Україні державно-приватного партнерства, і, зокрема, з впровадженням дуальної форми здобуття освіти, що є одним із його різновидів.

Важливість запровадження в Україні повноцінної дуальної освіти, обґрунтована на засадах її відповідності змісту 4-ої з ЦСЛ, що називається «якісна освіта», відображена в багатьох вітчизняних документах загальнодержавного значення: Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду на період 2017–2020 рр.,¹⁷⁴ Наказі МОН України «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у

¹⁷³ Верховна Рада України. (2019). *Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року*. Законодавство України. Указ Президента № 722/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

¹⁷⁴ Кабінет Міністрів України. (2017б). *Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р.* <https://www.kmu.gov.ua/npas/249935442>

професійну підготовку кваліфікованих робітників» (2015),¹⁷⁵ розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018),¹⁷⁶ План заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (2019), Стратегії розвитку вищої освіти і Україні на 2022–2032 (2022), Положенні про дуальну форму здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти (2023), Плані пріоритетних дій Уряду на 2024 рік.¹⁷⁷

Дуальна форма здобуття освіти відповідає керівним принципам, викладеним у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року.¹⁷⁸ У контексті захисту прав людини і верховенства права дуальна освіта обстоює захист прав здобувачів освіти шляхом укладання тристоронніх договорів між ними, закладами освіти й роботодавцями. Відповідно до принципів участі громадськості, представників бізнесу й соціальних партнерів у сталому розвитку суспільства, дуальна освіта потребує розвинених механізмів державно-приватного партнерства. Принцип інтеграції політики та управління в дуальній освіті реалізується через важливість розроблення нормативно-правової бази для впровадження повноцінної дуальної освіти навзамін використання лише її елементів. Принцип солідарності всередині поколінь і між поколіннями – реалізується через унікальні можливості дуальної освіти для формування взаємоповажних стосунків між усіма суб'єктами освітнього процесу. Принципи запобігання та плати за забруднення – включені в саму сутність дуальної освіти, що об'єднує інтереси людини, суспільства, держави, виступаючи гарантом захисту довкілля і здоров'я людини на стадії підготовки фахівця до професійної діяльності.

Дуальна освіта є важливим інструментом реалізації багатьох Цілей сталого розвитку. Зокрема, дає змогу не лише здобути якісну освіту, але й гарантовану роботу, що сприяє реалізації Цілі 1 «Подолання бідності». Освіта, здобута за дуальною формою навчання, більше орієнтована на виробництво, краще враховує особливості регіональних ринків праці, швидше модернізується, а відтак є якісною,

¹⁷⁵ Міністерство освіти і науки України. (2017b). *Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників*. Наказ МОН України № 916. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

¹⁷⁶ Кабінет Міністрів України. (2018b). *Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

¹⁷⁷ Кабінет Міністрів України. (2024). *Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224>

¹⁷⁸ Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» (2018, 07 серпня). <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

сприяючи реалізації Цілі 4 «Якісна освіта». Дуальна освіта дає змогу сформувати актуальні навички, швидше адаптуватися до професії, краще збудувати власну кар'єрну траєкторію і досягти професійного успіху, що допомагає наблизити реалізацію Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання». Дуальна форма здобуття освіти з притаманним їй високим рівнем участі роботодавців у процесі підготовки фахівця фінансово захищає здобувача освіти та його родину, дає змогу талановитій молоді зручно вибудувати індивідуальну освітню траєкторію і таким чином сприяє досягненню цілі 10 – «Скорочення нерівності». Упровадження повноцінної дуальної освіти здатне посилити кожного її суб'єкта (заклад освіти підвищує науковість змісту, роботодавець гарантує актуальні професійні навички, здобувач відчуває двосторонню опіку процесу свого професійного зростання, громадянське суспільство отримує вмотивованих ефективних професіоналів), що в цілому забезпечуватиме наближення Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути». Відносини між суб'єктами освітнього процесу, залученими до організації навчання за дуальною формою здобуття освіти, характеризуються високим рівнем партнерської співучасті і відповідальності, що наближає реалізацію Цілі 17 «Партнерство заради сталого розвитку».

Отже, дуальна освіта становить для науково-педагогічної громадськості та інших стейкхолдерів різних рівнів вітчизняної освіти – елемент нової світоглядної парадигми, яка у час воєнної агресії продовжує трансформуватися. *Вектор розвитку* орієнтує вітчизняних науковців і педагогів на вивчення європейського досвіду впровадження дуальної освіти. *Вектор безпеки* спрямовує вітчизняну систему освіти і науки на імплементацію цього досвіду для захисту національних інтересів України (наприклад, для розвитку стратегічно важливих для відновлення України напрямів і професій). *Вектор відповідальності* засвідчує прихильність повоєнної освітньої парадигми до посилення відповідальності роботодавців за якість підготовки фахівців, зміцнення їх впливу на зміст освітніх програм.

Професійна освіта. Стартувала дуальна освіта в Україні пілотним проектом з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання (2015–2017) на базі трьох закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Так, було здійснено експерименти всеукраїнського рівня на базі Вищого професійного училища № 33 м. Києва, Вищого професійного художнього училища м. Львова, Вищого професійного училища машинобудування м. Запоріжжя. Проведено експерименти регіонального рівня: «Проектування освітньо-виробничого середовища

закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми здобуття освіти»; «Розроблення засобів навчання для професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій «Верстатник широкого профілю», «Кухар», «Кондитер» в умовах дуальної форми здобуття освіти.

Для узагальнення досвіду функціонування в Україні дуальної освіти було запроваджено циклічну Міжнародну науково-практичну конференцію: «Дуальна форма здобуття освіти як одна з моделей поліпшення якості підготовки фахівців для аграрного сектора економіки України» (2019); «Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми першого року запровадження пілотного проєкту в закладах вищої та фахової передвищої освіти України» (2020); «Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України» (2021); «Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми третього року запровадження пілотного проєкту в закладах вищої та фахової передвищої освіти України» (2022).

В Інституті професійної освіти НАПН України виконано наукове дослідження «Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування» (РК 0119U001097; 2019–2021). Розроблено актуальні педагогічні інновації, серед яких: методична система професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з елементами дуальної форми навчання; методика організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування; технологія розвитку соціального партнерства в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми навчання; алгоритм проєктування освітньо-виробничого середовища закладу освіти в умовах дуальної форми навчання; дорожня карта для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти.

Отже, за період свого впровадження в Україні дуальна освіта дала позитивні результати і довела гарні перспективи для повоєнного відновлення України. Водночас залишають певні суперечності, що визначають актуальність дослідження тенденцій її розвитку, що мають стати предметом подальших наукових досліджень.

Фахова передвища і вища дуальна освіта. Ініціативи з популяризації в Україні дуальної форми здобуття фахової передвищої і вищої освіти реалізовувалися з 2013 р. За цей час було виявлено

потужний потенціал цієї форми навчання. У 2019 р. МОН України затвердило пілотний проєкт з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття фахової передвищої та вищої освіти їх.¹⁷⁹ Цей проєкт дав змогу вдосконалити нормативно-правове забезпечення дуальної освіти, зокрема щодо: укладання тристоронніх договорів та угод (заклад освіти, здобувач освіти, суб'єкт господарювання); включення дуального навчання до змісту Положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти; запровадження процедури відбору здобувачів освіти суб'єктами господарювання; покращити механізми контролю за дотриманням безпечних умов навчання; організувати моніторинг впровадження дуальної форми навчання. Завдяки залученню до реалізації пілотного проєкту Державної установи «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» було забезпечено належний науково-методичний супровід дуального навчання в експериментальних закладах освіти, проведення семінарів, майстер-класів, тренінгів тощо.

У рамках проєкту «Дуальна освіта для України», що реалізується в партнерстві з ГО «Українська Асоціація Маркетингу» та представництвом USAID «Економічна підтримка України» було підготовлено методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти, розроблені з метою надання практичної допомоги вітчизняним закладам освіти, підприємствам і здобувачам освіти. Видання містить інформацію про передумови провадження в Україні дуальної форми здобуття освіти, досвіду, набутого учасниками пілотного проєкту, охарактеризовано дво- і тристоронні договори між суб'єктами дуальної освіти, висвітлено особливості індивідуального та групового форматів навчання, представлено методичне забезпечення дуальної форми здобуття освіти, висвітлено участь роботодавців у здійсненні поточного і підсумкового контролю набутих знань, сформованих умінь і навичок, специфіка стипендіального забезпечення та фінансової мотивації суб'єктів дуальної освіти.

Практичне значення методичних рекомендацій полягає в тому, що вони орієнтовані на всіх суб'єктів дуальної освіти. Заклади освіти отримують поради щодо того, як проводити первинний аналіз діяльності із запровадження дуальної форми здобуття освіти, перевіряти рентабельність освітніх програм, аналізувати кадрові запити роботодавців, забезпечувати системну роботу стейкхолдерами,

¹⁷⁹ Міністерство освіти і науки України. (2019а). *Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти*. Наказ МОН України № 1296. <https://mon.gov.ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-pilotnogo-proektu-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti-z-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>

ухвалювати рішення про доцільність запровадження дуальної освіти. Представники підприємств мають змогу ознайомитися з механізмами запровадження системного підходу до формування кадрової політики, проведення самоаналізу пропозицій щодо запровадження дуальної форми здобуття освіти (наявність кваліфікованих наставників, аналіз витрат на впровадження освітнього процесу на виробництві), пошуком партнерів із числа закладів освіти та алгоритмом впровадження дуальної форми здобуття освіти на підприємстві. У методичних рекомендаціях на основі узагальнення досвіду України розроблено відповідні інструкції та надано шаблони необхідних документів.

Проведений пілотний проєкт показав, що в Україні використовуються дві моделі дуальної форми здобуття освіти: з інтегрованою практичною підготовкою; з інтегрованою професійною діяльністю. Перша модель пропонує поєднання навчання здобувачів першої вищої та/чи фахової передвищої освіти в закладі освіти і на підприємстві. Друга модель передбачає поєднання навчання в закладах вищої освіти і на підприємстві для тих, хто вже здобув фахову передвищу або першу вищу освіту, працює на підприємстві і має бажання продовжувати навчання за профілем, визначеним підприємством.

З'ясовано, що в закладах освіти застосовується переважно модель з інтегрованою практичною підготовкою (перехід на дуальну форму здобуття освіти відбувається з 3–4 курсу або з 1 курсу магістратури). При цьому організація освітнього процесу та графіків чергування фаз навчання в закладі освіти та на підприємстві змінюється залежно від спеціальності, за якою відбувається навчання фахівця, та потреб підприємства-роботодавця.

Роботодавці основними критеріями вибору закладу освіти для організації дуальної форми здобуття освіти визнають: територіальне розміщення закладу освіти, досвід реалізації ним освітнього процесу з елементами дуального навчання та наявність профільних кафедр. Важливе значення у проєкті надавалося вивченню механізмів мотивації суб'єктів дуальної освіти, передбачених у змісті тристороннього договору між роботодавцем, закладом освіти і здобувачем. Так, основними мотиваційними інструментами можуть бути: виплата здобувачам освіти зарплати за виконання трудових функцій під час навчання; призначення на підприємствах кращим студентам

мотивуючих стипендій; сплату вартості навчання здобувача в закладі освіти на контрактній основі.¹⁸⁰

Особливий акцент було зроблено на вдосконалення механізмів відбору здобувачів освіти, для їх подальшого навчання за дуальною формою здобуття освіти. Традиційно підприємства в питаннях відбору здобувачів керуються рекомендаціями закладів освіти. Водночас роботодавці залучаються до захисту курсових і дипломних проєктів та беруть участь у роботі кваліфікаційних комісій. Здобувачі освіти можуть відвідувати підприємства як бази майбутньої практики вже з перших курсів навчання.

Основними чинниками, що спонукали роботодавців взяти участь у підготовці фахівців за дуальною формою навчання є такі: старіння і дефіцит кваліфікованих кадрів на регіональних ринках праці; потреба підприємств у створенні кадрового резерву; прагнення здобувачів освіти і роботодавців скоротити період адаптації випускників до професійної діяльності; бажання підприємств упливати на зміст не лише варіативної складової підготовки фахівців, але й обов'язкової.¹⁸¹

Вивчення досвіду дуальної освіти. У 2019–2022 рр. було висвітлено перший вітчизняний досвід запровадження дуального навчання у закладах освіти України. Зокрема, описано досвід розвитку дуальної освіти в закладах вищої освіти:¹⁸² Житомирському національному агроекологічному університеті (О. Скидан, В. Бугайчук); Таврійському державному агротехнологічному університеті (О. Ломейко); Глухівському агротехнічному інституті імені С.А. Ковпака Сумського НАУ (А. Литвиненко); ХНУМГ ім. О.М. Бекетова (Д. Рославцев, О. Гаврилук), Висвітлено запровадження елементів дуального навчання в закладах фахової передвищої освіти: екологічному коледжі Львівського НАУ (Я. Панюра, Ю. Боруцька,

¹⁸⁰ Дуальна форма здобуття освіти у закладах вищої та фахової передвищої освіти очима роботодавців (2020, 10 листопада). <https://mon.gov.ua/ua/news/dualna-forma-zdobuttya-osviti-u-zakladah-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ochima-robotodavciv>

¹⁸¹ Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти України (2021, 18 листопада). У збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Науково-методичний центр ВФПО.

¹⁸² Дуальна форма здобуття освіти як одна з моделей поліпшення якості підготовки фахівців для аграрного сектору економіки України (2019, 17 жовтня). У збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції. Науково-методичний центр ВФПО.

Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми першого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої освіти України (2020, 22 жовтня). У збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Науково-методичний центр ВФПО.

Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми третього року запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України (2022, 23 листопада). У збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Науково-методичний центр ВФПО.

С. Рибак), ВСП «Березоворудський фаховий коледж ПДАА» (В. Кульковець), ВСП «Бердянський фаховий коледж Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного» (Г. Шишкіна, О. Кузь) та ін.

Значна увага приділялася вивченню методичних основ упровадження дуального навчання майбутніх кваліфікованих робітників науковцями Інституту професійної освіти НАПН України,¹⁸³ де розроблено підручники для реалізації освітнього процесу за дуальною формою здобуття освіти.¹⁸⁴

У 2020–2023рр. було представлено узагальнення впровадження дуальної форми здобуття освіти закладах фахової передвищої освіти України.¹⁸⁵ Джерела з досвіду упровадження в Україні дуальної форми здобуття освіти систематизовано представлені на сайті ТОВ «Український центр дуальної освіти» (2024).¹⁸⁶

Аналіз досвіду функціонування в Україні елементів дуальної освіти виявив низку проблем і перешкод, усунення яких потребує системного науково-методичного супроводу. Зокрема, серед основних проблем запровадження цієї форми здобуття освіти варто назвати: недосконалі механізми мотивації бізнесу до співпраці з закладами освіти щодо організації підготовки майбутніх фахівців за дуальною формою здобуття освіти; низьку психолого-педагогічну компетентність наставників підприємств та неунормованість процедури забезпечення її розвитку; недостатню усвідомленість суб'єктами дуальної освіти спільності цілей та узгодженості дій для

¹⁸³ Кулалаєва, Н. (ред.); Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Гоменюк, Д.В., Кулалаєва, Н.В., Пятничук, Т.В., & Шимановський, М.М. (2023). *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування*: монографія. ІПО НАПН України.

¹⁸⁴ Гайдук, О. В., Герлянд, Т. М., Дрозіч, І. М., Кулалаєва, Н. В., & Романова, Г.М. (2020). *Сучасні технології кондитерського виробництва*: підручник. Полісся.

Гайдук, О.В., Герлянд, Т.М., Кулалаєва, Н.В., Півторацька, Н.В., & Пятничук, Т.В. (2021). *Технології утеплення фасадів будівель*: підручник. Полісся.

Гоменюк, Д. В., Романов, Л. А., & Шимановський, М. М. (2021). *Технології верстатних робіт*: підручник. Полісся.

¹⁸⁵ Давліканова, О., Іщенко, Т., & Чайковська, А. (2020). *Аналітичний звіт за результатами першого року проведення експерименту із запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти відповідно до наказу МОН від 15.10.2019 №1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»*. Науково-методичний центр ВФПО та Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні.

Бучинська, О., Давліканова, О., Іщенко, Т., Лилик, І., Чайковська, А., & Яшкіна, О. (2022). *Аналітичний звіт за результатами третього року пілотного проєкту, що реалізується відповідно до Наказу МОНУ від 15.10.2019 № 1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту в закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»*. ТОВ «Вістка».

¹⁸⁶ Український центр дуальної освіти (2024). Головна. deu.com.ua

запровадження повноцінної дуальної освіти, авідтак, і неузгодженість дій стейкхолдерів; невизначеність функцій і обов'язків суб'єктів господарювання як соціальних партнерів закладів освіти; неготовність закладів освіти спільно з роботодавцями розробляти організаційну документацію і готувати навчальну продукцію; значну бюрократизацію процедури переходу здобувачів на дуальну форму здобуття освіти; проблемність узгодження із змістом освітніх програм тих видів робіт, які студентам доводиться виконувати на підприємствах.

Варто також зазначити, що значною проблемою є в Україні гальмування переходу на повноцінну дуальну освіту. Досі заклади освіти й роботодавці обмежуються використанням лише окремих її елементів. Причому основна відповідальність за якість дуальної форми навчання покладається не на роботодавців, як це прийнято, наприклад, в системі освіти Німеччини, а на заклади освіти. Це давно потребує внесення відповідних змін до діючого освітнього законодавства з метою чіткого розподілу прав і обов'язків між усіма суб'єктами дуальної освіти та їх мотивування, узгодження дуальної форми здобуття освіти з європейськими критеріями та забезпечення системного науково-методичного супроводу розвитку цієї форми здобуття освіти в Україні

Розвиток дуальної освіти в умовах війни. Повномасштабна війна РФ проти України суттєво вплинула на вітчизняний ринок праці. Очевидно, що в найближчі кілька років найбільш затребуваними в Україні будуть професії, покликані забезпечувати функціонування критичної інфраструктури країни, її оборони, економічного, інфраструктурного та психологічного відновлення (енергетики, будівельники, екологи, психологи тощо). З огляду на це, дуальна освіта, як форма, що дає змогу гармонізувати стосунки бізнесу, освіти, суспільства й особистості в питаннях забезпечення якісної професійної підготовки фахівців для актуальних галузей української економіки – набуває стратегічного значення.

Після початку повномасштабної війни дуальна форма здобуття освіти зазнала суттєвих втрат через послаблення зв'язків закладів освіти з бізнес-партнерами. Це зумовлено масовою релокацією бізнес-підприємств та неможливістю виконання ними своїх партнерських зобов'язань як стейкхолдерів освітніх програм з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Проте роки пандемії і повномасштабної збройної війни змусили систему освіти адаптуватися до функціонування в умовах нестабільності, по-новому вибудовувати партнерські зв'язки з роботодавцями, застосовувати інноваційні

підходи до організації освітнього процесу. Сучасні освітні менеджери називають дуальну форму здобуття освіти не лише «формулою успіху» для здобувачів освіти різних рівнів, але й «локомотивом» відновлення, розбудови і розквіту економіки України,¹⁸⁷ прискорення її інтеграції в ЄС.

Зумовлена тривалою війною економічна нестабільність стала для молоді свого роду тригером, чинником переоцінювання пострадянських стереотипів щодо престижності освіти. Став зростати інтерес до професійної освіти в певних галузях економіки, що давали гарний зарібок і визнання суспільства. Стрімко стали розвиватися українська логістична сфера та ІТ галузь. Зріс запит суспільства на зміну традиційних підходів до здобуття освіти, збільшилася потреба молоді в економії часових, емоційних, фінансових ресурсів для здобуття освіти. З огляду на це, заклади освіти активізували свою діяльність з упровадження елементів дуальної форми здобуття освіти. Більш активно став включатися в розвиток дуальної освіти великий бізнес.

Наприклад, започаткований 2019 року проєкт «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі називають одним із кращих кейсів державного порталу для підприємців «Дія. Бізнес» (2023) та успішним прикладом створення можливостей навчання і працевлаштування для українських здобувачів освіти під час повномасштабної війни.¹⁸⁸ Метою проєкту було створення безбар'єрних умов для здобуття молоддю професії енергетика та насичення національного енергетичного ринку фахівцями з якісною професійною освітою. Уже в 2019 р. професія «енергетик» мала підвищений попит на ринку праці і досить шанованою в українському суспільстві, а війна РФ проти України, де агресор робив ставку на знищення цивільної інфраструктури і дестабілізацію таким чином суспільства, ще більше посилила стратегічне значення професії енергетика як для збереження енергетичної незалежності та витривалості української держави, так і для забезпечення суспільної злагоди та сталого розвитку українського суспільства.

Варто визнати зростання інтересу суспільства до здобуття професії за дуальною формою освіти. Свідченням цього може бути

¹⁸⁷ Черкаський державний технологічний університет (2023, 13 жовтня). У ЧДТУ компанія «МХП» презентувала проєкт дуальної освіти студентам факультету економіки та управління. <https://chdtu.edu.ua/news/item/19133-u-chdtu-kompaniia-mkhp-prezentovala-proiekt-dualnoi-osvity-studentam-fakultetu-ekonomiky-ta-upravlinnia>

¹⁸⁸ Білгород-Дністровська Районна Державна Адміністрація (2023). Дуальна освіта ДТЕК мережі: Можливість вчитися та працювати одночасно. «Бізнес без бар'єрів». <https://bdrda.od.gov.ua/dualna-osvita-dtek-merezhi-mozhlyvist-vchytysya-ta-praczuvaty-odnochasno-biznes-bez-baryeriv/>

зростання кількості студентів-дуальників, які, попри війну, стали учасниками проекту «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі.¹⁸⁹ За п'ять років в рамках проекту пройшли навчання 88 студентів, отримуючи заробітну плату і повний соціальний пакет. Більша половина випускників – учасників проекту (51) працевлаштовані саме в цій компанії. Навіть попри війну 19 молодих енергетиків отримали перше робоче місце в ДТЕК Мережі.¹⁹⁰

Активізувалася дуальна форма навчання на західних регіонах України, куди релоковано багато закладів освіти з тимчасово окупованих територій. Варто визнати, що досі у всіх закладах освіти застосовуються лише елементи дуальної освіти. Але навіть така форма упровадження дуальної освіти має позитивні результати. Зокрема, значно посилюються зв'язки закладів освіти і бізнес-партнерів, які, у свою чергу, краще інтегруються в процес вирішення нагальних освітніх проблем, стають активними зацікавленими стейкхолдерами, що впливають на зміст професійної підготовки фахівців і на модернізацію освітньої інфраструктури. Наприклад, упровадження дуальної освіти у Волинському національному університеті імені Лесі Українки дало змогу не лише організувати вивчення здобувачами освіти окремих освітніх компонентів безпосередньо на виробництві з отриманням заробітної плати чи персональної стипендії, але й створювати з працедавцями спільні лабораторії – ІТ-лабораторія (результат співпраці університету і компанії «InternetDevels»), лабораторія кібербезпеки та захисту інформації (спільно з компанією «SOC Prime»), «STEAM-лабораторія» (спільно з Волинською обласною Малою академією наук).¹⁹¹

Війна критично змінила демографію України, кадровий склад освітніх інституцій і контингент здобувачів освіти. Якщо в перший рік війни практично всі вимушені українські мігранти продовжували навчання-онлайн в українських закладах освіти, то в 2023 р. їх число стало зменшуватися через значну складність навчання у кількох закладах освіти (рідному і зарубіжному). Війна перестала сприйматися

¹⁸⁹ Білгород-Дністровська Районна Державна Адміністрація (2023). *Дуальна освіта ДТЕК мережі: Можливість вчитися та працювати одночасно. «Бізнес без бар'єрів»*. <https://bdrda.od.gov.ua/dualna-osvita-dtek-merezhi-mozhlyvist-vchytysya-ta-praczuvaty-odnochasno-biznes-bez-baryeriv/>

¹⁹⁰ Терещук, А. (2023). *Можливості для молоді під час війни: 10 студентів стали учасниками проекту «Дуальна освіта» ДТЕК Дніпровські електромережі*. <https://www.dtek-dnem.com.ua/ua/news/mozhlyvosti-dlya-molodi-pid-chas-viyni-10-studentiv-stali-uchasnikami-proyektu-dualna-osvita-dtek-dniprovski-elektromerezhi>

¹⁹¹ Цьось, А. (2024). *Дуальна освіта та майбутній кадровий голод на Волині. In Співпраця з релокованими закладами, дуальна освіта та волонтерство – чим живе волинський виш під час війни*. <https://volynonline.com/spivpracya-z-relokovany-my-zakladamy-dualna-osvita-ta-volonterstvo-chym-zhyve-volynskiy-vysh-pid-chas-viyny/>

як тимчасове явище, і тому значна кількість людей за кордоном стали влаштовувати своє життя за межами батьківщини, а в багатьох галузях всередині країни став відчутним кадровий голод. За таких умов дуальна освіта стає особливо важливою, з точки зору запобігання загостренню кадрових проблем, оскільки є здатною створювати кадровий резерв зі здобувачів освіти, які навчаються за тристоронніми договорами в рамках дуальної освіти.

Бойові дії на території України, релокація бізнесу, вимушена міграція здобувачів освіти за кордон – стали значними перешкодами для розвитку дуальної форми здобуття освіти, але ці проблеми водночас стимулювали інтерес громадян, освіти й бізнесу до цієї форми навчання як такої, що дає змогу економити часові і фінансові ресурси здобувачів освіти і здатна позитивно впливати на вирішення кадрового голоду у багатьох галузях вітчизняної економіки. До основних причин, що спонукали бізнес до співпраці з закладами освіти в рамках дуальної освіти, варто назвати такі: кадровий голод майже на всіх регіональних ринках праці, зумовлений вимушеною еміграцією українців за межі України; старіння кадрів на підприємствах і відсутність якісного кадрового резерву через війну та мобілізацію значної кількості фахівців; можливість впливу на зміст підготовки фахівців; усвідомлення суб'єктами господарювання важливості опанування майбутніми фахівцями теоретичних фундаментальних знань.

Повоєнне відновлення. Нині дуальну освіту називають в Україні «формулою успіху» як для професійного розвитку здобувачів освіти, так і для відновлення економіки країни.¹⁹² Це відображено у Плані відновлення України (2022), де визначається низка важливих функцій дуальної освіти, необхідних для сприяння економічному відновленню й подальшому розвитку держави. Дуальна форма навчання визнана дієвим інструментом для подолання розриву між змістом освітніх програм і навчальних планів та реальними потребами національного ринку праці.¹⁹³

Отже, дуальна форма здобуття освіти відкриває певні перспективи для повоєнного відновлення української економіки, серед яких: підготовка самозарадних фахівців для зменшення рівня безробіття і зниження рівня соціальної напруженості, наближення

¹⁹² Черкаський державний технологічний університет (2023, 13 жовтня). У ЧДТУ компанія «МХП» презентувала проєкт дуальної освіти студентам факультету економіки та управління. <https://chdtu.edu.ua/news/item/19133-u-chdtu-kompaniia-mkhp-prezentovala-proiekt-dualnoi-osvity-studentam-fakultetu-ekonomiky-ta-upravlinnia>

¹⁹³ Перхун, Л. П., & Товмаченко, Н. М. (2019). Проблеми впровадження дуального навчання в Національній академії статистики, обліку та аудиту. In *Нові джерела та методи поширення даних у статистиці: матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня працівників статистики*, (с. 206–209). Інформаційно-аналітичне агентство.

вітчизняної системи освіти до вимог національного ринку праці, сприяння формуванню затребуваних воєнним станом актуальних компетентностей, підвищення конкурентоспроможності випускників і престижності закладів освіти, зменшення кадрових проблем для стратегічно важливих галузей вітчизняної економіки воєнного часу і її повоєнного відновлення.

Повоєнне відновлення України потребуватиме перегляду пріоритетних напрямів підготовки фахівців і переліку стратегічно важливих професій, створення відповідних професійних та освітніх стандартів, більш активного залучення до цієї діяльності роботодавців і представників громадянського суспільства, впровадження більш ефективних моделей державно-приватного партнерства. У цілому це має посилити вмотивованість підприємств та організацій щодо їх участі у підготовці майбутніх фахівців та впровадження повноцінної дуальної освіти.

Аналіз досвіду функціонування в Україні дуальної освіти дав змогу виявити основні причини, що гальмували її розвиток та знижували ефективність впливу на забезпечення сталого розвитку суспільства. Серед них: карантинні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19; воєнні дії; посилення зумовлених війною міграційних потоків; зменшення контингенту студентів, навантаження для викладачів і, відповідно, скорочення кадрів на кафедрах; руйнація, релокація, закриття багатьох підприємств – учасників підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти; низький рівень обізнаності щодо переваг дуальної форми здобуття освіти серед студентів, педагогів і роботодавців.¹⁹⁴

Відтак, попри значний досвід функціонування в Україні дуальної освіти, залишаються перспективними: посилення профорієнтаційної та інформаційної кампаній щодо можливостей навчання за дуальною формою здобуття освіти; зниження рівня бюрократизації освітнього процесу в закладах освіти; забезпечення державної підтримки тих закладів освіти, які впроваджуватимуть повноцінну дуальну освіту, для збереження педагогічних кадрів та їх заохочення до оновлення й модернізації освітніх програм з урахуванням потреб дуальної форми здобуття освіти; удосконалення підготовки керівників закладів освіти до розвитку державно-приватного партнерства, а майбутніх педагогів – до педагогічної діяльності в умовах дуальної освіти гармонізація

¹⁹⁴ Savchuk, R. (2024). Problems and prospects for the development of dual education for the post-war recovery of Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(28), 89–102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.89-102>

державної підтримки та ініціативи «знизу» (роботодавців та закладів освіти).

Зумовлені війною демографічні і кадрові проблеми стимулювали інтерес бізнесу до дуальної форми здобуття освіти, що активувало процес творення якісної екосистеми між університетами, державою і соціально відповідальним бізнесом. З іншого боку, дуальна освіта стала важливою, з точки зору запобігання загостренню кадрових проблем, здатною сприяти створенню на підприємствах кадрового резерву зі здобувачів освіти, які навчаються за тристоронніми договорами в рамках дуальної освіти.

Жодна форма освіти так не наближена до глобальних цілей сталого розвитку і потреб повоєнного відновлення економіки України, як дуальна. Вона є важливим інструментом реалізації багатьох Цілей сталого розвитку: дає змогу не лише здобути якісну освіту, але й гарантовану роботу (Ціль 1); більше орієнтована на виробництво, краще враховує особливості регіональних ринків праці, швидше модернізується, а відтак є більш якісною (Ціль 4); дає змогу сформувати актуальні навички, швидше адаптуватися до професії, краще збудувати власну кар'єрну траєкторію і досягти професійного успіху (Ціль 8); фінансово захищає здобувача освіти та його родину, дає змогу талановитій молоді зручно вибудувати індивідуальну освітню траєкторію (Ціль 10); упровадження повноцінної дуальної освіти здатне посилити кожного її суб'єкта (Ціль 16); відносини між суб'єктами освітнього процесу, залученими до організації навчання за дуальною формою здобуття освіти, характеризуються високим рівнем партнерської співучасті і відповідальності (Ціль 17).

Проаналізований досвід дає змогу говорити, що дуальна форма здобуття освіти апробована в Україні за всіма рівнями підготовки майбутніх фахівців – професійної, фахової передвищої і вищої. Науковці сходяться на думці, що дуальна освіта не може носити масового характеру, але в Україні на неї покладаються великі соціальні очікування для пришвидшення повоєнного відновлення вітчизняної економіки, задоволення зростаючого попиту на висококваліфіковані кадри за стратегічно важливими напрямками діяльності (енергетика, екологія, будівництво, машинобудування, аграрний сектор), цифровізації та інтеграції України в ЄС.